

KATEKIZAM U PJESMAMA PETRA KNEŽEVIĆA

Kad je prije dva i pol stoljeća bila osnovana franjevačka pokrajinska zajednica koja danas nosi naslov Provincija presvetog Otkupitelja u Dalmaciji, bio je Jerolim Filipović njezin prvi starješina, provincijal.¹ Ta nova franjevačka zajednica nastala je odjeljivanjem samostana pod političkom vlašću Venecije od drevne provincije Bosne Srebrene. Filipović je bio ne samo njezin prvi poglavar nego također nadahnutelj pastoralnog i kulturnog rada kao i uzor u oživotvorenju franjevačkog načina života u tim krajevima Dalmacije koji su još prije četiri desetljeća bili pod turskom vlašću. Takvu Filipovićevu ulogu jasno potvrđuje Petar Knežević, njegov drug i sljedbenik, u uvodu svoje knjige *Duhovna pivka* (Venecija 1769).² Knežević je knjigu posvetio Filipoviću. Opsežno crta njegov život i pastoralno djelovanje i zatim naglašava da je Filipovićev „nepritrnuti trud za slavu Božju, za korist duša, za napridak mladih(h) i za poštenje Reda našega” bio uzor i njegovom djelovanju i konačno ga potakao „na posao ove knjižice”. Knežević priznaje takvu Filipovićevu ulogu: „Ovi tvoj izgled i mene je potaknuo da izdaleka barem koju god tvoju stopu pritisnem, ter da ovu pisnu bud kako sastavim, je da bi i ona kogadir od smrtonosna sna, kakono su tvoja tolika pripovidanja, probudila i na poznanje vlastitoga stanja i dužnosti pritegla.” Priznaje Knežević i neposredan Filipovićev poticaj na izdavanje tiskom *Duhovne pivke* riječima: „A da pravo ispovidim i ona se mora reći tvoja, jer da tebe ne bude, ni nje ne bi bilo, budući mi Ti zapovidio da ju sastavim, što od sebe nisam bio zamislio” (*Duhovna pivka*, 9, 10).

Duhovna pivka je zbirka katehetskih pjesama. Knežević ju je sastavio u pastoralne svrhe pa upozorava čitatelje da je nije namjeravao tiskati, jer ju je „samo

1 U ovoj reviji autor je objavio prilog o katehetskom djelovanju Jerolima Filipovića (oko 1688. – 1765.) pod naslovom: *Katehetske propovijedi i dijaloški katekizam Jerolima Filipovića*. „Služba Božja”, 24 (1984), br. 1, 71-76.

2 Djelo ima opsežan naslov koji u izvornom pravopisanju glasi: *Duhovna pivka, za uvixbati u kratko neumitne scito imadu virrovati, kako se ispovidati, šta li se bojati; i dilla skruscenja. Sastavljena od O. F. Petra Knexevichia iz Knina Reda magnae Bratjee Obsluxitegliaa S. O. Franceska, Provincie prisvetoga Odkupiteglia. Prikazana i posvechiena O. M. P. F. Jerolimu Filippovichu iz Rame. . .* U Mletci 1769. – Petar Knežević (Knin, oko 1702. – Sinj, 16. VI. 1768.) je 1719. stupio u samostanu na Visovcu među franjevce Bosne Srebrene, Filozofsku izobrazbu je stekao u Makarskoj, a teološku u Šibeniku, gdje je slušao predavanja Jerolima Filipovića. Najprije je bio propovjednik u Makarskoj (1728.), a zatim učitelj gramatike u Šibeniku (1730.). Kad je provedena dioba Bosne Srebrene, Knežević je u novoj provinciji sudjelovao u upravi kao definitor (1738. – 1742.; 1748. – 1751.) i kao zamjenik provincijala, kustos (1754. – 1756.). Posljednje desetljeće života proveo je u Sinju. – Knežević je tiskom objavio slijedeća svoja djela: *Muka Gospodina našega Isukrsta i Plač Matere Isusove* (Mleci 1753), *Životi četiriju svetaca čudotvoritelja: Franceska od Asiža, Antuna od Padve, Didaka i Paškala* (Mleci 1759), *Pisme duhovne razlike* (Mleci 1765), *Osmina redovnička zabave duhovne* (Mleci 1776), *Pisma čudoredna* (Mleci 1766), *Nauk mladoga misnika* (Mleci 1767), *Duhovna pivka* (Mleci 1769) i *Pištrole i evandjelja* (Mleci 1773). Djelo *Pjevke* i različite skladbe ostali su u rukopisu.

zarad posluha složio". U njoj objavljene pjesme namijenio je lakšem poučavanju djece i neobrazovanih u katekizmu i zato su jednostavne i podređene tako zacrtanom cilju. Stoga Knežević samokritički izjavljuje da zbirka „nije za svitlost, ne nahodeći se u njoj niki cvitaka liposlovski i svisnobesida koje se od razumnijih običaju primišati. A da ti pravo kažem, nisam ji mnogo ni tražio, jer je moja misao bila, da me i dica razume, budući za dicu i neumitne od neumitnoga i učinjena" (11, 12). Kneževićev biograf Juraj Božićković prihvatio je takvu pjesnikovu prosudbu pa za pjesme u *Duhovnoj pivki* zaključuje: „ove duhovne pjesme vrlo su poučne. Stihovi dosta prirodno teku. Jezik je pučki i prost od ukrasa".³ Knežević slaže stihove u osmercu i razvrstava ih redovito u strofe od četiri stiha s time da se rimuju prvi i četvrti te drugi i treći stih. Sadržaj pjesama i didaktička narav poruke su Kneževiću važniji od izričaja. Stoga su pjesme u *Duhovnoj pivki* prečesto oporog stiha koji više otkriva Kneževića kao katehetu negoli pjesnika.

Prva pjesma u ovoj Kneževićевой zbirci nosi naslov *Kripko u Tebe ja virujem, vični Bože svemogući*. U njoj Knežević razlaže vjerske istine o jedinstvu i trojstvu Božjem, o utjelovljenju Sina Božjega i njegovoj otkupiteljskoj smrti. Pjesma ima zanimljiv euharistijski dio (16, 17):

„Jošter tvrdo virujemo
Da Sin Božji rad ljubavi
Kruh nebeski nam ostavi
I krv svoju da pijemo.

I premda se kruh kazuje,
U pričešću kruha nije,
Niti čaša, ka se pije
Vino u sebi uzdržuje.

Jer po ričma posvećenja
Obraća se kruh u Tilo,
Što je prija vino bilo,
Učini se krv spasenja.

Samo biljeg ond' ostaje
Kruha i vina, kog' vidimo;
Niti valja da sumnjamo;
A nji bivstva već nestaje.

Kruh i vino dakle biva
Krv i tilo Isusovo.
Nije l' prava ljubav ovo,
Koja vazda s nam pribiva?

Onde pravo jest božanstvo
U najmanjem svakom dilu;
Jest u duši, jest u tilu
Sve njegovo čovičanstvo.

Tko raj misli uživati,
Nek blaguje ovu piću.
More l' čovik veću sriću,
Al' raskošje svit imati?

Ali valja očistit se
Od svakoga smrtnog griha
Ter obećat umrit prija,
Nego u grih povratit se.

Svaki krivac on biti će
Til' i Krvi Gospodina,
Koj Isusa Božjeg Sina
Nedostojno primiti će."

³ Usp. Juraj BOŽIČKOVIĆ: *Zivot i rad fra Petra Kneževića (1702. – 1768.)*. „Grada za povijest književnosti hrvatske”, 10 (1927). 149-162. posebno 157.

Druga pjesma govori o sakramentu pokore. Počinje stihovima *Da tvog Boga ne uvrediš i ne budeš drugi Juda*. Knežević pjesmu zaključuje asketsko-pedagoškom porukom da kršćani trebaju izbjegavati grijeh propusta, gospodovati osjetilima te djelima pokore i odricanja davati dobar primjer svim ljudima (22):

„Nismo samo u dužnosti
Što ne valja ne činiti,
Da se valja ukloniti,
Navlastito u bludnosti.

Valja dobro sačuvati
Sva tlesna oćućenja,
Ta smrdeća naslađenja
Neće tebe nadrvati.

Tilo valja pedipsati
Ne dajuć mu sve što žudi
Z bdenjem, s postom, s molbom, s trudih,
Jer će silno podivjati.

Valja jošter izgled dati
Dobar, jere zla prilika
Zla diluje privelika,
Kako svaki more znati.”

Treća pjesma u *Duhovnoj pivki* preriče u stihovima katekizamske istine o četiri posljednje stvari, tj. smrti, sudu, paklu i kraljevstvu nebeskom. Naslov joj je N

je *Nu grišniče, spomeni se* (23-29). Knežević pri kraju pjesme, govoreći o pozivu u vječno blaženstvo, slijedi Isusov govor o posljednjem sudu (Mt 25, 31-46), ali tek djelomično ostaje vjeran naglašenoj socijalnoj dimenziji biblijskog sadržaja:

„Sudac potom prominit će
Oblak srdžbe u vedrinu,
A zov mutni u bistrinu,
Ter obranim govorit će:

A vi, virne sluge moje,
Hodte mene uživati
Hodt' u slavi pribivati;
Učinjena za vas bo je.

Vi ste mene napitali,
Kad sam kod vas gladan bio
Ili kad bi pit hotio,
Vi ste meni piti dali.

Vi ste mene milovali
Veće neg' svak seb' istoga;
Kak' u Boga stvorca svoga,
Vi st' umene virovali.

Riči moje slišali ste:
Od griha se sve kajali,
Što je dobro dilovali,
Moje stope slidili ste.

Hodte, dragi, uživati,
Prijatelji, slavu moju,
I pribivat u pokoju,
Dok ja budem bogovati!”

Četvrta je pjesma *Koju muku, koju smamu, osuđeni hoće imati* (29-40) zapravo prepjev Deset Božjih zapovijedi i sedam glavnih grijeha. Istovremeno je ta pjesma ogledalo kršćanskoga moralnog života. Knežević koristi opis muka osuđenih u paklu kao i opisivanje ružnoće grijeha kao poticaj na ispravan moralni život. U pjesmu uvodi dramske elemente pa pojedine stihove stavlja u usta osobitim likovima. Tako majka predbacuje sama sebi nedostatke vlastitih kćeri:

„Ja sam, ja sam, vas kitila,
Da se za vam momci mame,
Puštala vas hodit same,
Ter od zla sam uzrok bila” (30).

Također otac priznaje krivnju za popustljivost u odgoju sinova:

„Da psujete, kad bih znao,
Viru i dušu govoreći;
Il' se s drugim prigoneći,
Ja bih tada uživao. . . (31)

Da vas budem pedipsao
I za krađu i za psosti,
Ne bih sada u gorkosti
Ovoj bio ni plakao” (32).

U toj pjesmi Knežević pruža uvid u mane i redovite poroke svojih suvremenika. Opisuje ih vrlo općenito; očito ne želi prekoračiti granice pedagoškog upozoravanja:

„Kad je taki jur pakao,
I kad oganj tak' uzdrži,
Koj' u vike žeže, prži,
Te tko é' igdar biti zao?

Ter éu tužan uvik biti,
Jere krivo zakunem se,
Ili žderuč opijem se,
Uvik plakat i cičiti.

Ter za malo naslađenja
Vičnju radost izgubiti,
Vičnju žalost zadobiti
Vikovičnje osuđenje?

Ter za malo što dobitka,
Koga s krivom dušom stečem,
Il što koju psovku rečem,
Imam gorit brez dospitka?

Ter zaradi oholosti,
Lakomosti, proždrlosti,
Srditosti, jal' linosti,
Stat éu vavik u gorkosti?

Ter éu potrt Boga moga,
Viru, zakon i milosti,
Jer osvetih, jer ne prostih
I sve psovat Svemogoga” (37).

Ter za jednu nečistoću,
Koju budem učiniti,
Ili s voljom poželiti,
Uvik „jao” vikat hoću?

Pjesmu Knežević završava stihovima koje upravlja Majci Božjoj ističući je kao zagovornicu i uzor kršćanskog života:

„O Mario, milostiva,
Moj' ufanje i ljubavi,
Srce moje nut upravi,
Buduć mater dobrostiva.

Tebi dajem dušu moju,
Majko Božja, premilosna,
U tebi će bit radosna
I pribivat u pokoju.

Moli za me Sinka Tvoga,
Jer u tebi jest moć taka
Da kod njega moreš svaka,
Jer si mater Svemogoga. . .

Ti put jesi od spasenja
Koji pravo u raj vodi
I po tebi tkogod hodi
Za njeg nema izguljenja” (39,40).

Spomenute četiri pjesme Knežević je nazvao „dijelovima” svoje *Duhovne pivke*, a njima je pridružio „priložak” u koji je uvrstio učenje o trima bogoslovskim krepostima: o vjeri pjesmom *Kad na svitlost htih dati* (41-44), o ufanju *Što smo dužni virovati* (46-49) i o ljubavi opet pjesmom *Bogoslovne dvi kriposti* (51-58). Opis sadržaja i značenja tih kreposti Knežević je upotpunio i prepjevima katekizamskih obrazaca kojima se izriču vjernički stavovi koje nadahnjuju te kreposti, tj. djelo vjere pjesmom *Bože, stavno ja virujem* (44-46), djelo ufanja stihovima *Bože, dobro izvrsnito* (49, 50) i djelo ljubavi pjesmom *Bože, jer si sama dobrota* (58-60). U tom „prilošku” nalazi se kao zaključna pjesma prepjev djela skrušenja *Bože, samo dobro moje* (61, 62), a knjigu Knežević zaključuje posebnom oprostajnom napomenom (63).

Knežević je u izboru sadržaja za svoje pjesme u *Duhovnoj pivki* vodio računa o temeljnim katekizamskim sadržajima pa pjevao o Vjerovanju, sakramentima euharistije i pokore, četirima posljednjim stvarima i dekalogu. U „prilošku” prepjevava katekizamsko-molitvene obrasce i tako odgaja vjernike u temeljnim vjerničkim stavovima. *Duhovna pivka* stoga nije sustavan katekizam u stihovima. U izboru sadržaja blizak je *Cvitu razlika mirisa duhovnoga* (Venecija 1726) Tome Babića, premda je „Babuša” bogatija brojem pjesama.⁴ Knežević kao i Babić pjeva u osmeračkom dvostihu, ali su Babićevi stihovi jednostavniji i prihvatljiviji od Kneževićevih. To je razlog da *Duhovna pivka* nije doživjela sudbinu Kneževićevog religioznoga pjesničkog djela *Muka Gospodina našega Isukrsta i Plač Matere Isusove* (Mleci 1753),⁵ a u objavljenosti ne može se uspoređivati ni s Babićevim *Cvitom*. U *Duhovnoj pivki*, naime, Knežević je daleko više truda uložio nastojanju da cjelovito izrekne katekizamske sadržaje nego da ih izrekne jednostavnim i slikovitim govorom; stihovi u duhu narodnog pjesništva nisu nadoknadili taj nedostatak.

---

4 O Babićevom *Cvitu* s katehizacijskog motrišta pisao je autor u ovoj reviji: „Babuša” ili katekizam Tome Babića u prozi i stihovima. „Služba Božja”, 23 (1983), br. 2, 165-169.

5 Bibliografski opis 53 izdanja Kneževićeva *Gospina plača* predstavio je Karlo Kosor (usp. *Izdanja Kneževićeva „Gospina plača”*. „Kačić”, 6/1974, 171-187).